

مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۵، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵، شماره پیاپی ۱۶

شاپای الکترونیکی: ۲۳۸۳-۲۴۹۵

شاپای چاپی: ۲۳۲۲-۲۵۱۴

<http://jrpp.um.ac.ir>

ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در تنوع معیشتی خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: دهستان زرین‌دشت - شهرستان دره‌شهر)

بهروز محمدی یگانه^۱ - مهدی چراغی^۲ - افسانه یاری پور^{۳*}

۱- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

۲- دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

تاریخ تصویب: ۱۳۹۵/۰۸/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۵/۲۹

صص ۱-۱۵

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در تنوع معیشت پایدار روستاییان تدوین شده است. **روش:** این پژوهش از نظر نوع کاربردی و از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری تحقیق، خانوارهای ساکن در دهستان زرین‌دشت بالغ بر ۲۵۳۵ خانوار و تعداد نمونه لازم جهت تکمیل پرسش‌نامه با استفاده از فرمول کوکران ۲۵۷ خانوار انتخاب شد. روش و ابزار گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی (پرسش‌نامه، مشاهده و مصاحبه) است. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و آمار استنباطی (آزمون تی تک نمونه‌ای، ضریب هم‌بستگی و تحلیل مسیر) استفاده شده است. **یافته‌ها:** نتایج تحقیق نشان می‌دهد، بین افزایش سرمایه اجتماعی و تنوع معیشت پایدار در منطقه مورد مطالعه، رابطه معناداری وجود دارد و مؤلفه مشارکت اجتماعی بیش‌ترین تأثیر را بر پایداری معیشت دهستان زرین‌دشت داشته است. **محدودیت‌ها:** عمده‌ترین محدودیت این تحقیق، پایین بودن تمایل به هم‌کاری با مسؤولان محلی و پاسخ‌گویی به سؤالات و پرسش‌های مربوطه به دلایل مختلف است. **راه کارهای عملی:** با توجه به یافته‌های تحقیق که نشان‌دهنده رابطه مستقیم بین سرمایه اجتماعی و تنوع معیشتی است، توسعه زیرساخت‌های ارتباطی، تنوع بخشی به فرصت‌ها و انتخاب‌های معیشتی خانوارها، توسعه خدمات اجتماعی و رفاهی عمومی در روستاها، توجه به برنامه‌های اشتغال-زایی و فقرزدایی از جمله راه کارهایی برای توسعه معیشت پایدار این مناطق است. **اصالت و ارزش:** نوآوری مقاله در ارزیابی عوامل مؤثر و ارائه راه کارهایی در جهت توسعه تنوع معیشتی مناطق روستایی دهستان زرین‌دشت است. **کلیدواژه‌ها:** توسعه روستایی، مشارکت اجتماعی، تنوع معیشت، استان ایلام

ارجاع: محمدی یگانه، ب، چراغی، م. و یاری پور، ا. (۱۳۹۵). ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در تنوع معیشتی خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: دهستان زرین‌دشت-شهرستان دره‌شهر). *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۵(۴)، ۱-۱۵.

<http://dx.doi.org/10.22067/jrpp.v5i4.49243>

۱. مقدمه

۱.۱. طرح مسأله

لازمه رسیدن به توسعه، توجه به روستاها و بخش روستایی به عنوان بخش پایه است (بانک جهانی^۱، ۲۰۰۸، ص. ۹). عدم توجه به فضاهای روستایی، بی‌توجهی به معیشت روستاییان و بی‌توجهی به توان و امکانات تولیدی نواحی روستایی از مشکلات اساسی در دستیابی به توسعه روستایی است (مطیعی لنگرودی، نوربخش، اکبرپور سراسکانرود، ۱۳۹۱، ص. ۱). از جمله دلایل شکست بسیاری از برنامه‌های توسعه روستایی در ایران، عدم توجه به مفهوم سرمایه اجتماعی در ابعاد گوناگون این برنامه‌ها است (افراخته، عزیزی، مهرعلی تبار فیروزجایی، ۱۳۹۳، ص. ۲). براساس رویکرد معیشت پایدار، سرمایه‌های خانوار برای بهبودبخشی به شرایط محل زندگی خود دربرگیرنده طیف وسیعی از سرمایه‌های طبیعی، فیزیکی، انسانی، مالی و اجتماعی است (دی اف ای دی^۲، ۱۹۹۹، ص. ۲؛ ریتچی و گیل^۳، ۲۰۱۱، ص. ۱۱). یکی از مهم‌ترین چالش‌های توسعه روستایی، کم‌توجهی به سرمایه اجتماعی این مناطق در راستای متنوع‌شدن معیشتشان است؛ به عبارت دیگر، توجه به سرمایه‌های اجتماعی می‌تواند نقش مهمی در بهبود روند برنامه‌ریزی برای توسعه روستایی را برای متخصصان مربوطه و تسهیل و مشارکت روستاییان را در اجرای بهتر برنامه، به همراه داشته باشد (عینالی، فراهانی، جعفری، ۱۳۹۳، ص. ۳). زیرساخت‌های قوی اجتماعی به جوامع روستایی کمک می‌کند تا با شرکت در توسعه اجتماعی موفق باشند (کیلیاتریک^۴، ۲۰۰۳، ص. ۴). امروزه اهمیت سرمایه اجتماعی به منظور رسیدن به توسعه روستایی، موضوع روبه‌رشد بسیاری از مطالعات در سالیان اخیر است (سلمانی، تقی‌پور، رمضان‌زاده لسبویی و جلیلی پروانه، ۱۳۸۹، ص. ۳).

ازدیاد جمعیت و افزایش بیکاری از جمله عواملی است که باعث شده، بیش‌تر به موضوع تنوع معیشتی و درآمد بیش‌تر از طریق محصولات کشاورزی پرداخته شود (الیس^۵، ۱۹۹۸، ص. ۷). در واقع، تنوع معیشت روستایی در قالب فرآیندی تعریف می‌شود که از طریق آن، جامعه روستایی به کسب منافع و درآمدهای متنوع پرداخته، توانایی پشتیبانی اجتماعی برای بقا و نیز بهبود استانداردهای زیستی روستاییان، فراهم می‌سازد

(خاتون و روی^۶، ۲۰۱۲، ص. ۵). در واقع، باید توجه بیش‌تری به عوامل و فرآیندهای مختلفی که باعث بالا رفتن توانایی افراد فقیر برای ساختن یک زندگی پایدار از لحاظ اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی شود، پرداخت (کرنتز^۷، ۲۰۰۱، ص. ۲). از این رو، در راستای ارتقای سرمایه انسانی و توسعه زیرساخت‌های فیزیکی مناطق روستایی، باید سرمایه اجتماعی به عنوان سازه‌ای مهم و تأثیرگذار همواره مد نظر قرار گیرد (حسین محمدی و حیاتی، ۱۳۸۸، ص. ۱۳). در دیدگاه‌های سنتی سرمایه اقتصادی، فیزیکی و حتی نیروی انسانی مهم‌ترین نقش را در توسعه ایفا می‌کردند؛ اما سرمایه اجتماعی که مبتنی بر ویژگی‌های اجتماعی-فرهنگی جامعه است، می‌تواند زمینه را برای استفاده بهتر از سایر سرمایه‌ها فراهم کند (بهنرداری، اوکادا، یوکوماتسیو، ایکیا^۸، ۲۰۱۰، ص. ۱۳۷).

دهستان مورد مطالعه دارای مشکلات متعددی از جمله: کسری هزینه خانوارها، بالا بودن نسبت بی‌سوادی و بیکاری، تخلیه روستاها، بالا بودن بعد خانوار، بی‌اعتمادی بین روستاییان و غیره مواجه است که این مسائل و مشکلات، موانعی را بر سر راه توسعه روستایی در این دهستان به وجود آورده‌اند. شناخت و تجزیه و تحلیل این مسائل و ارائه راه‌کارهای مناسب جهت برطرف کردن یا حداقل کم‌رنگ کردن آن‌ها آثاری از جمله رونق‌بخشی کشاورزی، استفاده بهینه از پتانسیل‌های نواحی روستایی به تأثیر مشارکت در برنامه‌های توسعه روستایی بر رفاه، امنیت اجتماعی، تثبیت جمعیت در این نواحی و در نهایت، توسعه روستایی در دهستان مربوطه را به دنبال دارد. نتایج معیشت می‌تواند شامل درآمد بیش‌تر، افزایش رفاه زیستی، کاهش آسیب‌پذیری، کاهش نابرابری، بهبود امنیت غذایی، پایداری محیط زیست با استفاده پایدار از منابع طبیعی باشد که باعث بهبود ارزش و منزلت انسانی می‌شود.

بنابراین، با توجه به نقش سرمایه اجتماعی در تنوع معیشتی خانوارهای روستایی، تحقیق حاضر در پی پاسخ‌گویی به سؤال‌های زیر است:

۱. چه ارتباطی بین سرمایه اجتماعی و تنوع معیشتی وجود دارد؟
۲. بیش‌ترین اثرات سرمایه اجتماعی بر روی کدام یک از ابعاد معیشت پایدار است؟

۲.۱. پیشینه نظری تحقیق

جدول ۱- پیشینه نظری تحقیق

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

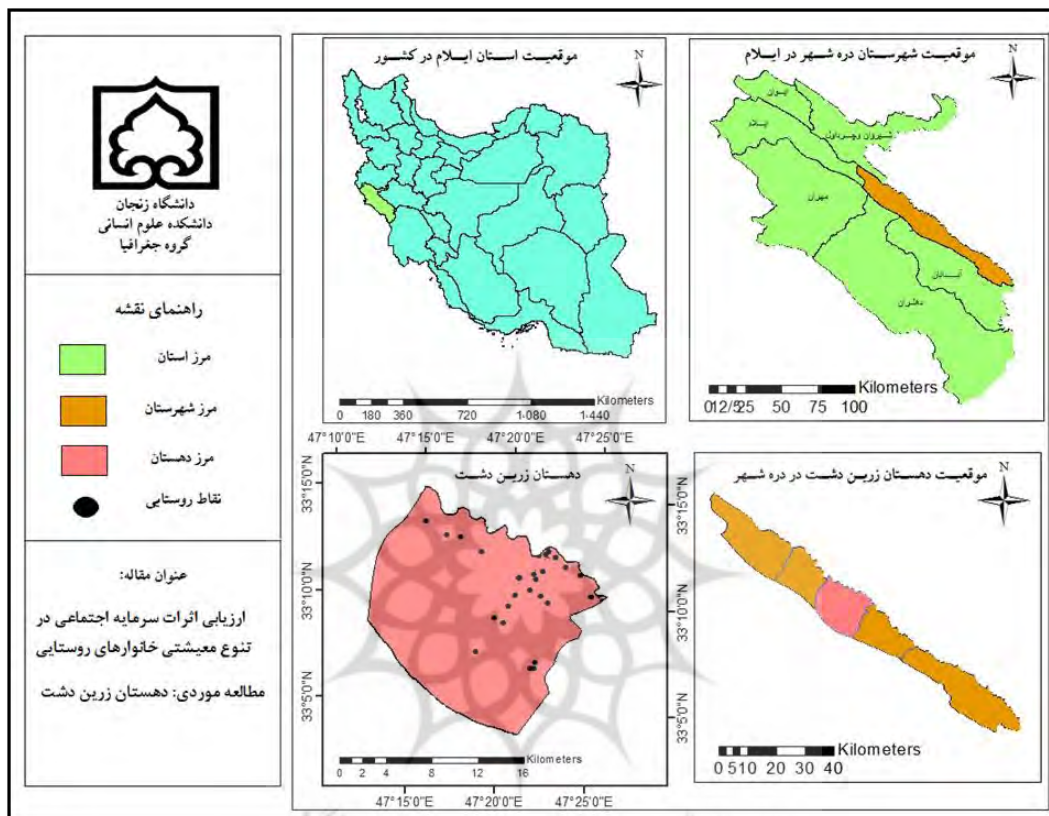
پژوهش‌گر و سال	روش مورد استفاده	عنوان تحقیق	نتایج پژوهش
فراهانی (۱۳۹۱)	کتابخانه‌ای و میدانی، روش تحقیق توصیفی-تحلیلی، تجزیه و تحلیل کمی و کیفی	ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی	نتایج تحقیق نشان می‌دهد، بین افزایش سرمایه اجتماعی و افزایش کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه رابطه کاملاً معناداری وجود دارد و مؤلفه انسجام اجتماعی بیش‌ترین تأثیر را بر روی کیفیت زندگی دهستان مشهد می‌باشد.
رکن‌الدین افتخاری (۱۳۹۳)	کتابخانه‌ای و میدانی (مصاحبه)، روش تحقیق توصیفی-تحلیلی، تجزیه و تحلیل کمی	تحلیل نقش تنوع معیشتی در تاب‌آوری خانوارهای روستایی در شرایط خشک‌سالی (مطالعه موردی: مناطق در معرض خشک‌سالی استان اصفهان)	یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که اتخاذ رویکرد تنوع معیشتی منجر به تاب‌آوری بیش‌تر خانوارها در شرایط خشک‌سالی شده است. در روستاهایی که در معرض خشک‌سالی شدیدتری قرار داشته‌اند، این تنوع معیشتی بیش‌تر به چشم می‌خورد.
الیس (۱۹۹۹)	کتابخانه‌ای و اسنادی، تجزیه و تحلیل کمی و کیفی	تنوع معیشت روستایی در شواهد کشورهای در حال توسعه؛ و الزامات سیاست‌گذاری	یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که هدف‌های سیاست برای رسیدن به معیشت روستایی انعطاف‌پذیر و پایدار، نه تنها نیازمند شناخت ویژگی‌های مثبت متنوع برای دست‌یابی به این اهداف است؛ بلکه تمایزهایی در مورد ماهیت متفاوت تنوع در بین افراد و خانواده‌ها و عرصه‌های بزرگ‌تر اجتماعی و اقتصادی هم وجود دارد.
الیس (۲۰۰۰)	کتابخانه‌ای و اسنادی، روش تحقیق توصیفی	عوامل تعیین‌کننده تنوع معیشت روستایی در کشورهای در حال توسعه	نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تنوع معیشتی یک مسأله جدی و درازمدت سیاست‌های مربوط به کاهش فقر در کشورهای در حال توسعه کم‌درآمد است. وظیفه سیاست است که به منظور تسهیل کردن تنوع به جای مهار آن، با بهبود تحرک، ارائه اطلاعات، کاهش موانع ورود و از بین بردن کنترل بر فعالیت‌های کسب و کار در مقیاس کوچک (خصوصی)، بر تنوع معیشتی کمک کند.
وینتز، کارل و گاردیل (۲۰۰۱)	کتابخانه‌ای و میدانی (مصاحبه)، روش تحقیق توصیفی	استراتژی معیشت روستایی و سرمایه اجتماعی در امریکای لاتین: پیامدها برای پروژه‌های توسعه روستایی	یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که برای پروژه‌های توسعه روستایی به تأثیر ماندگاری آن بر اقتصاد روستایی به عنوان یک کل، لازم است به استراتژی‌های توسعه روستایی توجه شود. دولت‌ها باید به هماهنگ کردن تلاش‌ها برای بهبود جایگاه خانواده‌های روستایی از طریق سیاست‌های خرد و کلان که مکمل سیاست‌های توسعه روستایی است، کمک کنند.
اسمیت (۲۰۰۱)	کتابخانه‌ای و میدانی (مصاحبه)، کمی و کیفی، روش تحقیق توصیفی-تحلیلی	تنوع تأمین معاش در اوگاندا؛ الگوها و عوامل تغییر در دو دهستان	مقایسه بین دو دهستان کومی و راکای تفاوت منطقه را از نظر اجتماعی و تاریخی نشان می‌دهد و همچنین، سطوح سرمایه‌گذاری به عنوان عامل تعیین‌کننده سطوح مختلف تنوع معیشتی مشخص شده است.
لیاما (۲۰۰۸)	کتابخانه‌ای و میدانی، تجزیه و تحلیل کمی و کیفی	استراتژی‌های تنوع معیشتی، درآمد و استراتژی‌های مدیریت خاک (مطالعه موردی: کریو دره، کنیا)	یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که طبقه‌بندی خانواده‌ها از سهم درآمد براساس محصول‌های مختلف، فعالیت‌های دام و غیرکشاورزی یک روش نسبتاً ساده اما مؤثر برای بررسی استراتژی‌های معیشتی و برای مدیریت پایدار محیط زیست است.
کاتان و روی (۲۰۱۲)	کتابخانه‌ای و میدانی، روش تحقیق توصیفی-تحلیلی، تجزیه و تحلیل کمی و کیفی	تنوع معیشت روستایی در غرب بنگال: عوامل و محدودیت	نتایج تحقیق نشان می‌دهد، برای توسعه استراتژی‌ها به‌ویژه برای تسهیل تنوع معیشتی، طرح توسعه جامع از جمله افزایش آزادی عمل برای فعالیت‌های غیرکشاورزی، برای مناطق عقب‌مانده را ضروری می‌داند.
کی‌روری (۲۰۱۵)	کتابخانه‌ای و میدانی، روش توصیفی و تحلیلی	سرمایه اجتماعی و سیاست عمومی: مورد معیشت روستایی	نتایج تحقیق نشان می‌دهد، خانوارهایی که دارای سرمایه اجتماعی بالاتری هستند از معیشت بهتری؛ از جمله تولید محصول برخوردارند. در نتیجه، برای بالابردن استانداردهای زندگی خانوارهای روستایی به ارتقای سطح شبکه‌های اجتماعی روستایی نیاز است.

۲. روش‌شناسی تحقیق

۱.۲. قلمرو جغرافیایی تحقیق

شمال به رودخانه سیمره و از طرف جنوب به ارتفاعات کبیرکوه، از غرب به دهستان هندمینی و از شرق به دهستان ارمو محدود شده است.

دهستان زرین‌دشت با مرکزیت روستای دشت‌آباد از توابع بخش مرکزی شهرستان دره شهر، در استان ایلام است که از

شکل ۱- موقعیت سیاسی دهستان زرین دشت

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

مرکز این دهستان در موقعیت $47^{\circ}47'$ و $22'$ طول شرقی و $33^{\circ}19'$ عرض شمالی قرار دارد و ارتفاع آن از سطح دریا، ۷۰۰ متر است و وسعت آن $437/50$ کیلومتر مربع می‌باشد. طبق آخرین سرشماری صورت‌گرفته این دهستان دارای ۲۴ آبادی دارای سکنه است (معاونت برنامه‌ریزی استان ایلام، ۱۳۹۰). شکل (۱) موقعیت سیاسی دهستان زرین‌دشت را نشان می‌دهد.

دهستان زرین‌دشت از توابع شهرستان دره شهر است که دارای ۲۵ نقطه روستایی و طبق آمار سال ۱۳۹۰ دارای ۲۵۳۵ خانوار روستایی و با ۹۶۶۵ نفر جمعیت است. طبق فرمول کوکران، حجم نمونه محاسبه شده ۳۳۳ خانوار است و میزان $p(0/50)$ و $q(0/50)$ در نظر گرفته شده است که از فرمول اصلاح‌شده کوکران استفاده شده و تعداد نمونه لازم جهت تکمیل پرسش‌نامه ۲۵۷ خانوار به دست آمد. هم‌چنین، انتخاب خانوارها در سطح هر روستا، به صورت تصادفی ساده است تا اصل فرصت برابر به منظور انتخاب خانوارها رعایت شده باشد. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات هم از آمار توصیفی (فراوانی، میانگین، انحراف معیار) و آمار استنباطی (t تک نمونه‌ای، ضریب هم‌بستگی و تحلیل مسیر) استفاده شده است.

۲.۲. روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف توصیفی-تحلیلی است. برای گردآوری داده‌ها از روش اسنادی و پیمایش میدان (شامل پرسش‌نامه، مشاهده، مصاحبه) در نمونه موردی (دهستان زرین‌دشت) استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق حاضر

۳.۲. متغیرها و شاخص‌های تحقیق

لیکرت (از ۱ تا ۵) طراحی شده است. سطح پایایی پرسش‌نامه تحقیق با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۸۸ به دست آمد که بیان‌گر ضریب اعتماد بالا است. متغیر مستقل تحقیق حاضر، سرمایه اجتماعی و متغیر وابسته تحقیق نیز معیشت پایدار در نظر گرفته شده است

جهت بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی و تنوع معیشتی محدوده مورد مطالعه، از شاخص جدول‌های (۲ و ۳) استفاده شده است. این شاخص‌ها برای سرمایه اجتماعی در چهار بعد و ۳۱ گویه، برای معیشت پایدار در ۲۳ گویه و با استفاده از طیف

جدول ۲- گویه‌های معیشت پایدار

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

گویه	گویه
میزان رضایت از درآمد، میزان رضایت از شغل، ارزش وسیله نقلیه، میزان رضایت از مسکن، توانایی پس‌انداز کردن، میزان دسترسی به اعتبارات (وام)، توان پرداخت کردن اعتبارات، سطح رضایت از میزان پس‌انداز، بیمه محصولات کشاورزی، آشنایی با منابع اطلاعاتی به وسیله اینترنت، رضایت از قیمت خدمات محلی (مانند خدمات آموزشی)، رضایت از وجود فرصت‌های آموزشی (مثلاً آموزش‌های حرفه‌ای و شغلی)، علاقه‌مندی جهت شرکت در کلاس‌های آموزشی مرتبط با شغل، احداث تسهیلات تفریحی برای ساکنان محلی، وجود منابع غنی طبیعی؛ مانند منابع آب و خاک، رضایت از سیستم روشنایی، رضایت از سیستم حمل‌ونقل عمومی، بهبود شبکه معابر درون روستا، رضایت از جاده‌های منتهی به روستا، رضایت از وجود منابع آب کافی	گویه‌های معیشت پایدار

جدول ۳- شاخص‌های سرمایه اجتماعی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

شاخص	گویه	شاخص
اعتماد	میزان اعتماد مردم به یکدیگر، توانایی مردم جهت اداره و مدیریت روستا، میزان اعتماد مردم روستا به افراد غریبه وارد شده به روستا که قصد اقامت دائم دارند، میزان اعتماد مردم به مهاجران، میزان اعتماد مردم روستا به مسافران (گردش‌گران)، میزان اعتماد به پس‌انداز در بانک‌های خصوصی، میزان اعتماد مردم به پس‌انداز در بورس	ابعاد سرمایه اجتماعی
مشارکت	میزان مشارکت در امور روستا، میزان مشارکت در پروژه‌های عمرانی، میزان ارتباط با شورای اسلامی، میزان مشارکت در کمک‌های مالی و فکری، مشارکت بدون دریافت دست‌مزد، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های محلی، مشارکت در حفظ و سالم‌سازی محیط روستا	
انسجام	گردهمایی و جلسات در روستا، صمیمیت و دوستانه‌بودن روابط شما با همسایگان و هم‌محلی‌ها، انجام وظایف اجتماعی، افزایش میزان هم‌دلی میان اهالی روستا	
شبکه‌ها و نهادها	میزان همکاری نهادها و سازمان‌ها با مردم، میزان حضور در بازار جهت خرید، تعامل و رفت‌وآمد با دوستان و همسایگان، ایجاد و گسترش نهادهای محلی جدید، همکاری نهادها و سازمان‌ها با شورا، نقش دهیاری‌ها در ایجاد ارتباط بین روستاهای هم‌جوار	

۳. مبانی نظری تحقیق

۳.۱. سرمایه اجتماعی

۹. عنوان «سرمایه اجتماعی» را نخستین بار جامعه‌شناسی به نام لیدا جی. هانیفان^{۱۲} در سال ۱۹۱۶ مطرح کرده (فوکویاما، ۱۳۷۹، ص. ۵۷)؛ اما اولین نظریه عمده در باب سرمایه اجتماعی توسط جیمز کلنن^{۱۳} در ۱۹۸۸ ارائه شد (شجاعی باغینی، ۱۳۸۷، ص. ۱۳۹). سرمایه اجتماعی انسجام‌بخش روابط میان انسان‌ها با سازمان‌ها و شبکه‌های ارتباط جمعی و گروهی است که در نبود آن، سایر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست داده و پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی، ناهموار و دشوار خواهد بود (پاپ‌زن، علی‌آبادی،

سرمایه اجتماعی^۹ از مفاهیم نوینی است که امروزه در بررسی‌های اقتصادی و اجتماعی جوامع مدرن مطرح شده است (اختر محقق، ۱۳۸۵، ص. ۲۷؛ بهنداری، اوکادا، یوکاماتسیو، ایکیا، ۲۰۱۰، ص. ۱۳۸). بانک جهانی از آن به عنوان حلقه گم‌شده‌ای یاد می‌کند که در صورت وجود آن، می‌توان فقر را کاهش داد (گروت‌رت^{۱۰}، ۱۹۹۹، ص. ۱۱؛ لیون^{۱۱}، ۲۰۰۰، ص.

صص. ۹۹-۱۰۰). کلمن مشارکت اجتماعی را عاملی می‌داندست که باعث انتقال و افزایش سرمایه‌های انسانی افراد جامعه می‌شود (عطار، ۱۳۹۱، ص. ۱۶۵). امیل دورکیم^{۲۳} وجود انسجام و هم‌بستگی اجتماعی را برای هر جامعه‌ای لازم می‌داند (منظور و یادی‌پور، ۱۳۸۷، ص. ۴). انسجام اجتماعی هم به توافق جمعی میان اعضای یک جامعه اشاره دارد که حاصل پذیرش، درونی کردن نظام ارزشی و هنجاری یک جامعه و وجود تعلق جمعی و تراکمی از وجود تعامل‌ها، در میان افراد آن جامعه است (کلمن، ۱۳۷۷، ص. ۳۷). سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی دارای پیامدهای اقتصادی و اجتماعی مثبت در روند توسعه یافتگی نواحی روستایی ایفا می‌کند. در جوامع روستایی، مردم در فعالیت‌ها شرکت کرده و با مردم براساس ارزش دریافتی و سود واقعی تعامل می‌کنند (مطیعی لنگرودی، نوربخش، اکبرپور سراسکانرود، ۱۳۹۱، ص. ۸). تجزیه و تحلیل سرمایه اجتماعی در مورد ارتباط آن با سازوکارهای مقابله نشان می‌دهد که چه‌گونه روابط اجتماعی با تنظیم راه‌بردهای مناسبی که در اختیار خانوار قرار دارد، مانع تأثیرات بحران در خانواده می‌شود (جرن^{۲۴}، ۲۰۰۰، ص. ۳). در واقع، سرمایه اجتماعی عامل کلیدی و پیش‌شرط ضروری برای دستیابی به توسعه پایدار روستایی بوده (محمدی یگانه، چراغی، سعیدی، ۱۳۹۳، ص. ۴) و تأکید اصلی آن روی تقویت ابعاد نرم‌افزاری و انگیزشی توسعه روستایی است (رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۸۵، ص. ۱۲۳).

۲.۴. معیشت پایدار^{۲۵}

علل اتخاذ شیوه‌های معیشتی و درآمدهای متنوع در میان خانوارهای روستایی ممکن است ناشی از شرایط خاص باشد؛ اما معیشت زمانی پایدار خواهد بود که در برابر تنش‌ها، فشارها و تکانه‌ها مقابله و خود را بازیابی کند. هم‌چنین، با حفظ و یا افزایش توانایی‌ها و دارایی‌ها در حال و آینده، از تضعیف منابع طبیعی پایه پیشگیری شود (فارینگتن، کارنی، اشلی، تورتن^{۲۶}، ۱۹۹۹، ص. ۲۳). راه‌برد معیشت پایدار در اواخر دهه ۱۹۸۰ در کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه با هدف پیشرفت و در راستای فقرزدایی از اجتماعات روستایی به وجود آمد (کنری و لیتوینس^{۲۷}، ۱۹۸۸، ص. ۱۱؛ دی اف ای دی، ۱۹۹۹، ص. ۱۷؛ فورر^{۲۸}، ۲۰۰۱، ص. ۶). معیشت پایدار روی راه‌های مختلفی متمرکز است که مردم برای دستیابی به معاش خود انتخاب می‌کنند. این امر به‌ویژه در جوامع فقیر و روستایی که در آن افراد معاش خود را از فعالیت‌های متعددی به جای داشتن یک

عباسی‌زاده قنواتی، ۱۳۹۰، صص. ۲-۳؛ خمر، اسماعیل‌زاده کواکی، براتیپور، ۱۳۹۰، ص. ۲). کلمن سرمایه اجتماعی را شامل جنبه‌ای از ساختار اجتماعی و روابط واقعی کنش‌گران می‌داند (اسپلبرج^{۱۴}، ۲۰۰۱، ص. ۱۰). سرمایه اجتماعی اندازه‌گیری از سطح اعتماد اجتماعی و روابط فعال در شبکه‌های اجتماعی یک جامعه است (لن و دورفمن^{۱۵}، ۱۹۹۷، ص. ۷). پوتنام^{۱۶} سرمایه اجتماعی را شامل اجزای اصلی سازمان اجتماعی، مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی که می‌توانند کارایی اجتماعی را با تسهیل کنش‌های هماهنگ، بهبود دهند تعریف می‌کند (فیلیم^{۱۷}، ۲۰۰۳، ص. ۵). هم‌چنین، به عنوان یک منبع جامع از شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد مشاهده شده است که می‌تواند جهت ارتقای ظرفیت جامعه برای توسعه ترسیم شود (کیلیپاتریک، ۲۰۰۳، ص. ۲). در واقع، سرمایه اجتماعی شامل جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی است که کنش اجتماعی را تسهیل کرده و منابعی را جهت دستیابی مردم به اهدافشان در اختیار آن‌ها می‌گذارد (چانگ^{۱۸}، ۲۰۰۸، ص. ۱۳). بارت^{۱۹} معتقد است که سرمایه اجتماعی نقش مهمی در تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی، مشارکت در حوادث غیرمترقبه، توزیع بهینه منابع، امکانات و منابع، کاهش هزینه‌های تولید، افزایش بهره‌وری نیروی کار و کاهش بیکاری در مناطق روستایی دارد (بارت، ۲۰۰۸، صص. ۱۴-۱۲) که به دنبال آن می‌توانیم شاهد افزایش سطح کیفیت زندگی و بهبود وضعیت اقتصادی ساکنان باشیم تا در نهایت، منجر به تثبیت جغرافیایی روستاییان در مناطقشان می‌شود (فالك و کیلیپاتریک^{۲۰}، ۲۰۰۰، ص. ۸۹). در تعریف سرمایه اجتماعی، سه پارامتر اساسی گنجانده می‌شود که شامل (هنجار، شبکه و اعتماد) است. اعتماد یک متغیر مهم سرمایه اجتماعی است که در سطح کلان به اندازه‌گیری در اعتماد عمومی تمایل دارد، در سطح خرد متغیرهای اعتماد مشخص‌تر و در سازمان‌ها در میان گروه‌ها و افراد اندازه‌گیری می‌شود (استاورن^{۲۱}، ۲۰۰۲، ص. ۷). از نظر پاتنام، اعتماد، همکاری را تسهیل می‌کند و هرچه سطح اعتماد در یک جامعه بالاتر باشد، احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود و باز این هم‌کاری به نوبه خود، اعتماد را ایجاد می‌کند (نوابخش و فدوی، ۱۳۸۷، ص. ۵). مشارکت در جامعه به افراد فرصت بسط روابط اجتماعی با افرادی غیر از خانواده و آشنایان، در موقعیت‌های مختلف می‌دهد و به افراد کمک می‌کند که درک درستی نسبت به خود و دیگران پیدا کنند و از این طریق هویت اجتماعی خود را تقویت کنند (سایکگنانی^{۲۲} و هم‌کاران، ۲۰۰۷،

می‌کند (اسکنز، ۱۹۹۸، ص. ۱۳). راه‌بردهای معیشتی: فعالیت‌هایی هستند که برای ایجاد ابزارها و روش‌هایی برای بقای خانوارها به کار گرفته می‌شوند (جمعه‌پور و احمدی، ۱۳۹۰، ص. ۶). اسکنز سه نوع از معاش روستایی را که شامل تشدید یا گسترش کشاورزی، تنوع معیشت (شامل اشتغال و شرکت‌های روستایی) و مهاجرت ارائه داد (اسکنز، ۱۹۹۸، ص. ۹). نتایج معیشتی: اگر دارایی‌های معیشتی بیان‌گر وضع موجود هستند (آن‌چه که مردم اکنون در اختیار دارند)، نتایج ممکن است به عنوان وضعیت آینده در نظر گرفته شوند (آن‌چه که مردم از طریق فعالیت‌های معیشتی در آینده به دست خواهند آورد (دی اف ای دی، ۱۹۹۹، ص. ۳۵). نتایج معیشت می‌تواند شامل درآمد بیش‌تر، افزایش رفاه زیستی، کاهش آسیب‌پذیری، کاهش نابرابری، بهبود امنیت غذایی، پایداری محیط زیست با استفاده پایدار از منابع طبیعی باشد که باعث بهبود ارزش و منزلت انسانی می‌شود (سرت^{۳۶}، ۲۰۰۸، ص. ۴).

در بسیاری از مناطق روستایی، بقا و یا بهبود زندگی مردم، تنها با تکیه بر کشاورزی امکان‌پذیر نیست؛ بلکه اتخاذ طیف وسیعی از راه‌بردهای معیشتی لازم است (تیم^{۳۷}، ۲۰۰۶، ص. ۵). تنوع معیشتی اغلب توسط وضعیت اقتصادی خانواده‌ها و موقعیت‌های خانوادگی، دسترسی به زمین، منابع مالی و دارایی‌های اجتماعی تعیین می‌شود. به طور خاص، سرمایه اجتماعی از طریق روابط مناسب با همسایگان کمک می‌کند تا خانوارهای روستایی دانش محلی و اطلاعات فنی در مورد استراتژی‌های معیشتی را به اشتراک بگذارند. با این حال، اشکال مختلف سرمایه اجتماعی خانواده‌ها با شرایط اجتماعی و اقتصادی خانوارها تعیین می‌شود (ون کین^{۳۸}، ۲۰۱۱، ص. ۱۱).

۴. یافته‌های تحقیق

از ۲۵۷ نفر فرد پاسخ‌گو ۸۹/۵ درصد پاسخ‌دهندگان مرد ۱۰/۵ درصد زن بوده‌اند. میانگین سنی این افراد برابر با ۵۱/۴ سال، میانگین تعداد افراد خانوار برابر با ۲،۴ نفر و بیش‌ترین سطح سواد هم مربوط به دوره ابتدایی با ۲۸/۴ درصد بوده است.

با توجه به اطلاعات شاخص‌های محاسبه، گویه‌های هر شاخص سنجیده شد و میانگین نظرات چنین به دست آمد: میزان اعتماد اجتماعی مردم ۲/۷۴، میزان مشارکت مردم ۲/۸۰، و میزان انسجام مردم ۲/۹۶، میزان هم‌کاری شبکه‌ها و

شغل ثابت، به دست می‌آورند، رایج است (تاو و وال^{۳۹}، ۲۰۰۹، ص. ۳۰). در واقع، رویکردی مردم‌محور، پویا و شکاف بین توسعه فعالیت‌های خرد و کلان است (سیمپسون^{۴۰}، ۲۰۰۹، ص. ۴۴). یکی از معروف‌ترین تعاریفی که از معیشت پایدار شده، متعلق به چمبرز و کانوی^{۴۱} است که بیان می‌کنند: معیشت، از قابلیت‌ها، دارایی‌ها (انبارها، منابع و حق دسترسی به منابع) و فعالیت‌های (شغل) لازم برای گذران معاش تشکیل شده است: «معیشت هنگامی پایدار است که بتواند با فشارها و شوک‌ها سازگار شود و بهبود یابد، قابلیت‌ها و دارایی‌های خود را تقویت یا حفظ کند و فرصت‌های معیشت پایدار را برای نسل بعد نیز فراهم آورد و این‌که منافع خالصی را برای معیشت دیگران در سطوح محلی یا ملی و در کوتاه‌مدت یا بلندمدت ایجاد کند» (چمبرز و کانوی، ۱۹۹۲، ص. ۶).

چهارچوب پنج‌جزئی دپارتمان توسعه بین‌الملل در سال ۱۹۹۹، مفاهیم اصلی رویکرد معیشت پایدار را به خوبی در بر گرفته است (شن^{۴۲}، ۲۰۰۹، ص. ۱۱). آسیب‌پذیری به عنوان یک مفهوم کلی در ادبیات معیشت مورد توجه قرار می‌گیرد. آسیب‌پذیری ویژگی افراد یا گروه‌ها بر حسب ظرفیت پیش‌بینی، روبرویی و مقابله، مقاومت و بازیابی از اثرات یک مخاطره طبیعی را بیان می‌کند (بلایکی، کانن، داویس، ویسنر^{۴۳}، ۲۰۰۵، ص. ۹). شوک‌ها به صورت مستقیم و منفی معیشت روستا را تحت تأثیر قرار می‌دهند. خسارات ایجادشده به وسیله شوک‌های شدید می‌تواند برای معیشت افراد نقش بسیار مخربی را داشته باشد (دی اف ای دی، ۱۹۹۹، ص. ۲۵؛ ایس، ۲۰۰۰، ص. ۱۴). دارایی‌های معیشتی: براساس الگوی سازمان توسعه بین‌الملل، دارایی‌های معیشتی از سرمایه‌های طبیعی، فیزیکی، اجتماعی، انسانی و مالی، تشکیل شده است (دی اف ای دی، ۲۰۰۰، ص. ۱۳). پنج دارایی معیشتی به هم‌دیگر وابسته‌اند و هر یک می‌تواند دیگر دارایی‌ها را کامل کند (جمعه‌پور و کیومرث، ۱۳۹۱، ص. ۷). ساختارها و فرآیندها: درک درستی از ساختارها و فرآیندهای نهادی یک ارتباط مهم بین فعالیت‌های معیشتی در حال وقوع در مقیاس میکرو (فرد، خانواده، جامعه) و ماکرو (منطقه‌ای، دولت و شرکت‌های خصوصی قدرتمند) فراهم می‌کند (بروکللی و فیشر^{۴۴}، ۲۰۰۳، ص. ۱۰). ساختارها و فرآیندهای در حال تحول نقش مهمی را در شکل دادن دارایی‌ها و نتایج معیشتی در سیستم معیشت پایدار ایفا می‌کنند. اسکنز^{۴۵} این پس‌زمینه را به دو بخش «بستر، شرایط و روندها» و «نهادها و سازمان‌ها» تقسیم

نهادها با مردم ۲/۹۳ ارزیابی شد. هم‌چنین، میانگین معیشت پایدار ۲/۷۵ به دست آمد (جدول ۴).

جدول ۴- بررسی سرمایه اجتماعی و معیشت پایدار دهستان زرین‌دشت

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

گویه	فراوانی	میانگین	انحراف معیار
اعتماد اجتماعی	۲۵۷	۲,۷۴	۰/۴۶
مشارکت اجتماعی	۲۵۷	۲,۸۰	۰/۶۱
انسجام اجتماعی	۲۵۷	۲,۹۶	۰/۴۹
شبکه‌ها و نهادها	۲۵۷	۲,۹۳	۰/۵۹
معیشت پایدار منطقه	۲۵۷	۲/۷۵	۰/۴۳

متغیر سرمایه اجتماعی و معیشت پایدار هم‌بستگی وجود دارد و این هم‌بستگی مثبت است. از آنجایی که جهت این رابطه نیز مثبت برآورد شده است، نشان‌دهنده وجود رابطه مستقیم بین افزایش سرمایه اجتماعی و معیشت پایدار است. بنابراین، می‌توان گفت که با افزایش شاخص کل سرمایه اجتماعی، میزان معیشت پایدار خانوارهای روستایی نیز افزایش پیدا می‌کند (جدول ۵).

جهت بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و پایداری معیشت در روستاهای مورد مطالعه، از ضریب هم‌بستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج به دست آمده از این رابطه، نشان‌دهنده وجود رابطه کاملاً معنادار و مثبت میان سرمایه اجتماعی و معیشت پایدار روستاهای مورد مطالعه است. با توجه به مقدار ضریب هم‌بستگی (۰/۵۹۶) به دست آمده و رابطه معناداری در سطح ۹۹ درصد است، می‌توان گفت میان دو

جدول ۵- رابطه میان سرمایه اجتماعی و معیشت پایدار در روستاهای مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳. (***) معناداری همبستگی در سطح ۰/۰۱

معیشت پایدار	سرمایه اجتماعی	هم‌بستگی پیرسون	معناداری
۰/۵۹۶***	۱	هم‌بستگی پیرسون	سرمایه اجتماعی
۰/۰۰۰	۰	سطح معناداری	معیشت پایدار
۱	۰/۵۹۶***	هم‌بستگی پیرسون	معیشت پایدار
۰	۰/۰۰۰	سطح معناداری	سرمایه اجتماعی

از حد متوسط ارزیابی شده‌اند. این تفاوت در سطح ۰/۰۱ معنادار و تفاوت مؤلفه‌ها از مطلوبیت عددی مورد آزمون، به شکل منفی می‌باشد. در نتیجه، سرمایه اجتماعی دهستان مورد مطالعه دارای وضعیت مطلوبی نیست (جدول ۶).

جهت تبیین اثرات سرمایه اجتماعی بر معیشت پایدار خانوارهای مورد مطالعه از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است. با توجه به اطلاعات شاخص‌های محاسبه، هر شاخص براساس آزمون t سنجیده شد. طبق نتایج به دست آمده از این آزمون، شاخص‌های سرمایه اجتماعی و معیشت پایدار پایین‌تر

جدول ۶- ابعاد سرمایه اجتماعی و معیشت پایدار مبتنی بر آزمون t تک نمونه‌ای

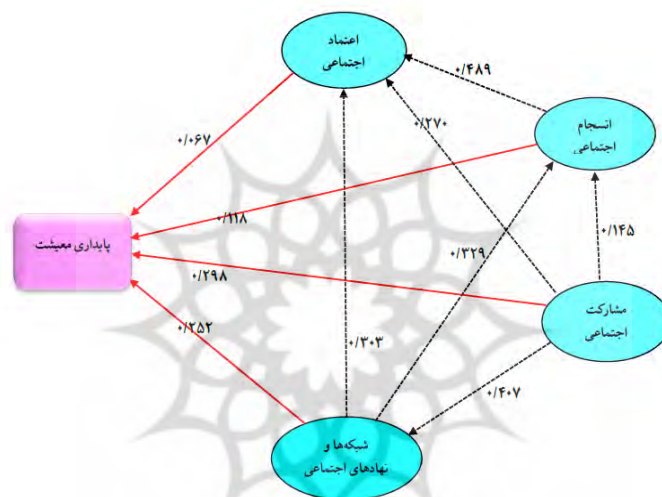
مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳					
مؤلفه‌ها	آماره آزمون t	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	
				حد پایین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد
سرمایه اجتماعی	-۵/۱۲۸	۲۵۶	۰/۰۰۰	-۰/۱۳۷	فاصله اطمینان ۹۵ درصد
معیشت پایدار	-۹/۰۳۴	۲۵۶	۰/۰۰۰	-۰/۲۴۴	حد پایین

ادامه هم برای محاسبه اثرات غیرمستقیم با ضرب کردن کلیه مسیرها به فاکتور مورد نظر و در نهایت، جمع کردن همه مسیرهای ضرب شده به فاکتور مورد نظر، اثرات غیرمستقیم نیز محاسبه شد (شکل ۱). نتایج حاصل از تحلیل مسیر نشان می‌دهد، از میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی با اثرات کلی ۰/۴۴۹ بیش‌ترین تأثیر را بر پایداری معیشت خانوارهای روستایی دهستان مورد مطالعه داشته است (جدول ۶).

جهت بررسی میزان اثرگذاری مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر روی معیشت پایدار در روستاهای مورد مطالعه، از مدل تحلیل مسیر استفاده شده است. در این میان، سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته و با معیشت پایدار به عنوان متغیر وابسته سنجیده شده است. بعد از محاسبه جای‌گزینی هر یک از شاخص‌های سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر مستقل و معیشت پایدار به عنوان متغیر وابسته و محاسبه تحلیل واریانس هر یک، به محاسبه اثرات مستقیم هر یک از شاخص‌های سرمایه اجتماعی پرداخته شده است، در

شکل ۱- تحلیل مسیر عوامل و متغیرهای سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر پایداری معیشت محدوده مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

جدول ۶- سنجش اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر پایداری معیشت محدوده مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

متغیرها	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	جمع	اولویت‌بندی
اعتماد اجتماعی	۰/۰۶۷	-	۰/۰۶۷	۴
مشارکت اجتماعی	۰/۲۹۸	۰/۱۵۱	۰/۴۴۹	۱
انسجام اجتماعی	۰/۱۱۸	۰/۰۲۲	۰/۱۴۰	۳
شبکه‌ها و نهادهای اجتماعی	۰/۲۵۲	۰/۰۶۸	۰/۳۲	۲

معنادار و مثبت میان سرمایه اجتماعی و معیشت پایدار روستاهای مورد مطالعه وجود داشته و مؤلفه مشارکت اجتماعی (۰/۴۴۹) بیش‌ترین تأثیر را بر روی پایداری معیشت دهستان زرین‌دشت داشته است.

یافته‌های تحقیق حاضر نشان می‌دهد، در کنار افزایش سرمایه‌های اجتماعی با یاری خود مردم و نهادهای محلی

۵. بحث و نتیجه‌گیری

شاخص معیشت پایدار در اجتماعات محلی (روستایی) در ارتباط متقابل و مکمل با سرمایه اجتماعی نواحی روستایی قرار دارد. نتایج حاصل از یافته‌های تحقیق حاضر نیز مؤید همین نکته است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، رابطه کاملاً

با توجه به یافته‌های تحقیق پیشنهادی زیر ارائه می‌شود:
 ارائه تسهیلات حمایتی بر مبنای کارهای گروهی و
 مشترک در روستاها
 توسعه خدمات اجتماعی و رفاهی عمومی در روستاها
 توجه به برنامه‌های اشتغال‌زایی و فقرزدایی
 بهره‌گیری مناسب از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های موجود
 روستا برای فعالیت‌های مکمل و تنوع‌بخشی فعالیت‌های
 معیشتی

یادداشت‌ها

1. World Bank
2. Department for International Development
3. Ritchie & Gill
4. Kilpatrick
5. Ellis
6. Khatun & Roy
7. Krantz
8. Bhandari, Okada, Yokomatsu & Ikeo
9. Social capital
10. Grootaert
11. Lyon
12. L. J. Hanifan
13. James Coleman
14. Spielberg
15. Lane & Dorfman
16. Putnam
17. Filizm
18. Chuang
19. Barret
20. Falk & Kilpatrick
21. Staveren
22. Cicognani
23. Emil Dorkim
24. Geran
25. Sustainable Livelihoods
26. Farrington, Carney, Ashley & Turton
27. Conroy & Litvinoff
28. Fourare
29. Tao & Wall
30. Simpson
31. Chambers & Conway
32. Shen
33. Blaikie, Cannon, Davis & Wisner
34. Brockleby & Fisher
35. Scoones
36. Serrat
37. Thieme
38. Van Kien

دهیاری‌ها، شورای اسلامی روستا و غیره) نقش و عملکرد دولت نیز نمی‌تواند بی‌تأثیر باشد. دولت به نوعی می‌تواند راه را برای بالارفتن سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی باز کند. در کنار این امر می‌تواند بخشی از مسؤلیت خود را به واحدها و سازمان‌های غیردولتی بسپارد تا آن‌ها نیز با تکمیل انجمن‌ها و تعاونی‌های روستایی نیز به نوعی در افزایش سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی کمک کنند که حاصل این ارتباط دوطرفه، افزایش سرمایه اجتماعی و افزایش تنوع معیشتی می‌تواند به بالارفتن سطح توسعه روستایی کمک کند.

در حقیقت، سرمایه اجتماعی از طریق ایجاد هماهنگی و ارتباط میان انواع دیگر سرمایه‌ها؛ از قبیل سرمایه‌های مالی، طبیعی و انسانی در قالب شبکه‌ای از روابط مبتنی بر اعتماد متقابل و مشارکت میان افراد، زمینه را جهت دستیابی به سود مشترک فراهم می‌آورد. در این رابطه کاربرد سرمایه اجتماعی در «مناطق روستایی» از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا کشاورزان ساکن در این مناطق جزء کشاورزان فقیر و خرده مالک محسوب می‌شوند و در این زمینه، نیازمند برنامه‌هایی برای پیشرفت و توسعه کشاورزی؛ مانند آموزش فنون و بهره‌برداری صحیح، فنون کشت و آبیاری صحیح و به‌موقع و غیره می‌باشند.

در این راستا، میسرشدن پیشرفت در هر یک از زمینه‌های فوق، مستلزم حضور روستاییان و کشاورزان در روند توسعه است و این امر امکان‌پذیر نیست، مگر آن‌که روحیه مشارکت و اعتماد اجتماعی و هم‌بستگی اجتماعی را به شکلی مدرن و در قالب تشکلهای دولتی و غیردولتی همانند انجمن‌ها، کانون‌ها و به‌ویژه تعاونی‌های تولید روستایی و مراکز خدمات روستایی بالا برد.

از طرفی دیگر، بالابردن سطح کیفیت زندگی در مناطق روستایی، باعث می‌شود افراد سرمایه‌های خود را اعم از طبیعی، مالی و انسانی به اشتراک گذاشته و به تقویت سرمایه اجتماعی بپردازند. از این رو، چنین به نظر می‌رسد که سرمایه اجتماعی یک پیش‌بینی‌کننده خوب برای تبیین پایداری معیشت در مناطق روستایی باشد که استفاده از این فاکتور برای متخصصان و برنامه‌ریزان روستایی لازم و ضروری به نظر می‌رسد. از طرف دیگر، افزایش سرمایه اجتماعی می‌تواند به بالارفتن سطح توسعه‌یافتگی روستاها نیز کمک اساسی کند.

کتابنامه

1. Afrakhteh, H., Aziza, A., & Mehr Alitabar firozjani, M. (1393/2014). The role of social capital on rural development in chahardangeh county. *Journal Geographic Sciences Research*, 20(2), 27-45. [In Persian]
2. Akhtar Mohagheghi, M. (1385/2006). Social capital (1st Ed.). Tehran, Iran: Publisher M. Akhtar Mohagheghi. [In Persian]
3. Attar, C. (1391/2012). The Theoretical foundations of social capital (Check the status of social capital in Iran). Yazd, Iran: Yazd University Press. [In Persian]
4. Barrett, c. (2008). *Dynamic poverty traps and rural livelihoods*. In rural livelihoods and poverty reduction poverty policies, London, England: Routledge.
5. Bhandari, R. B., Okada, N., Yokomatsu, M., Ikeo, H. (2010). Building a Disaster Resilient Community through Ritual Based social Capital: A Brief Analysis of Finding from the Case Study of Kishiwada. *Annals of Disaster Prevntion*, Kyoto Univ., (53B), 137 -148.
6. Blaikie, P. Cannon, T. Davis, I. and Wisner, B. (2005) AT RISK: Natural hazards, people s vulnerability, and disasters. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 2(2), 4.
7. Brocklesby, A., & Fisher, E. (2003). Community development in sustainable livelihoods approaches-an introduction. *Community Development*, 38(3), 185-198.
8. Chambers, R., & Conway, G. (1992). *Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st century*, (No. IDS Discussion Paper 296). Brighton: Institute of Development Studies (UK).
9. Chuang Y.C., Chuang K.Y. (2008). Gender differences in relationships between social capital and individual smoking and drinking behavior in Taiwan. *Social science and Medicine*. 3, 1321- 1330.
10. Cicognani, E., Pirini, C., Keyes, C., Joshanloo, M., Rostami, R., & Nosratabadi, M. (2008). Social participation, sense of community and social well-being: A study on American, Italian and Iranian university students. *Social Indicators Research*, 89(1), 97-112.
11. Conroy, C., Litvinoff, M. (1988). *The greening of aid: Sustainable livelihoods in practice*. London, England: Earthscan Publications Limited.
12. DFID, U. K. (1999a). *Sustainable Livelihoods Guidance Sheets*. London, England: DFID.
13. DFID, U. K. (1999b). *Sustainable livelihoods guidance sheets, depatment for international development, United Kingdom*. Government United Kingdom. Retrieved 22 March 2015 from <http://www.enonline.net/pool/files/ife/dfid-sustainablelivelihoods-guidance-sheet-section1.pdf>.
14. Einali, J., Farahani, H., & Jafari, N. (1393/2014). Assessment role of social capital in mitigating the effects of the earthquake disaster in county Sajasrod- khodabande County. *Journal Applied Research of Geographic Sciences*, 23(3), 93-115. [In Persian]
15. Ellis, F. (1998). Survey article: Household strategies and rural livelihood diversification. *Journal of Deuelopment Studies*, 7, 1-38.
16. Ellis, F. (1999). Rural livelihood diversity in developing countries: Evidence and policy implications. *Natural Resource perspectives*, (40), 24-32.
17. Ellis, F. (2000a). *Rural livelihoods and diversity in developing countries*. New York, USA: Oxford University Press.
18. Ellis, F. (2000b). The Determinants of rural livelihood diversification in developing countries. *Journal of Agricultural Economics*, 51(2), 289-302.
19. Falk, I., & Kilpatrick, S. (2000). What is social capital? A study of interaction in a rural community. *Sociologia Ruralis*, 40(1), 87-110.
20. Farahani, H., Abdoli, S., & Cheraghi, M. (1391/2012). Assessment effects of social capital in the development of rural eras with an emphasis on quality of life (Case study: Mashhad Meighan villages of Arak county). *Journal of Regional Planning*, 2(8), 67-78. [In Persian]
21. Farrington, J., Carney, D., Ashley, C., & Turton, C. (1999). *Sustainable livelihhods in practice: early applications of concepts in rural areas* (Vol. 42, pp. 1-2). London: ODI Natural Resource Perspectives.

22. Filizim, G. (2007). *From migrant social capital to community development: A relational account of migration, remittances and inequality*. Princeton University, the World Bank, Washington
23. Fouracre, P. (2001). Transport and sustainable rural Livelihoods. Retrieved 15 April 2015 from <http://www.transport-links.org/rtkb/English/Module%205/5-3a%20Sustainable%20Livelihoods.pdf>.
24. Fukuyama, F. (1379/2000). End of regulation. (GH. A. Tavassoli, Trans.). Tehran: Iranian society press. [In Persian]
25. Geran, J. M. (2000). Social capital and coping with crisis: A theoretical framework linking social networks and sustainable livelihoods. *For Growth, Crisis and Resilience: Household Responses to Economic Change in Rural Southeast Asia: Evidence from Northern Thailand, Working Paper*, (1).
26. Grootaert, C. (1999). *Social capital, household welfare, and poverty in Indonesia*. Local Level Institutions Study.
27. Hossein Mohammadi, M., & Hayati, D. (1388/2009). Social capital is the missing link for rural development in Iran. *Third Congress of Agricultural Extension and education Sciences*, Mashhad, Iran. [In Persian]
28. Iiyama, M., Kariuki, P., Kristjanson, P., Kaitibie, S. & Maitima, J. (2008). Livelihood diversification strategies, incomes and soil management strategies: A case study from Kerio Valley, Kenya. *Journal of International Development*, 20(3), 380-397.
29. Jomaehpour, M., & Ahmadi, SH. (1390/2011). Impact of tourism on sustainable rural livelihood (case study: Barghan village, Savjabalagh county). *Journal of Rural Researches*, 31(6), 33-63. [In Persian]
30. Jomaehpour, M., & Qiumars, N. (1391/2012). Assessment the effects of tourism on assets and people livelihood activities in Tourism sustainable livelihoods framework (case study: Ziyarat village). *Journal of Management Studies – Research Tourism*, 32(7), 87-119. [In Persian]
31. Khatun, D., & Roy, B. C. (2012). Rural livelihood diversification in West Bengal: determinants and constraints. *Agricultural Economics Research Review*, 25(1), 115-124.
32. Khammar, GH., Esmailzadeh kavakebi, A., & Baratpor, A. (1390/2011). Assess the spatial distribution of social spatial in urban areas using techniques Topsis & GIS.case study : Areas of Quchan city. *Geographical Studies of Arid Zones*, 18(2): 95-112. [In Persian]
33. Kilpatrick, S. (2003). *The role of VET in building social capital for rural community development in Australia*. Centre for Research and Learning in Regional Australia.
34. Kirori, G. N. (2015). Social capital and public policy: Case of rural livelihoods. *European Journal of Business, Economics and Accountancy*, ISSN 2056-6018.
35. Krantz, L. (2001). The sustainable livelihood approach to poverty reduction. *SIDA. Division for Policy and Socio-Economic Analysis*.
36. Lane, B., & Dorfman, D. (1997). *Strengthening community networks: The basis for sustainable community renewal*. Northwest Regional Educational Laboratory.
37. Lyon, F. (2000). Trust, networks and norms: The creation of social capital in agricultural economies in Ghana. *Journal of World Development*, 28(4), 668-681.
38. Manzor, D., & Yadipour, M. (1387/2008). Social capital Factors of socio-economic development. *Rahborde Yas*, 15, 140-162. [In Persian]
39. Mohammadi Yeganeh, B., Cheraghi, M., & Saiedy, N. (1393/2014). *Analysis of Factors affecting the development of rural tourism with an emphasis on social capital (Case study: Dastjard Rural district)*. First National Conference on New Prospects for empowerment and sustainable development, architecture, construction, tourism, energy and environment, urban and rural (30 July). Hamadan, Iran. [In Persian]
40. Motiei-e-Langroodi, H., Norbaksh, M., & Akbarpour Serskanrood, M. (1391/2012). *The role of social capital in rural development (case study: Khvorjestan village in the Central District of Hashrood county)*. National Conference on Rural Development (pp. 1-9), Gilan University, Rasht, Iran. [In Persian]
41. Navabaksh, M., & Fadavy, J. (1387/2008). Check the dimension of social capital and its role in urban development. (Case study: Zone study 5 of Tehran city). *Social Science Research*, 20(5), 27-47. [In Persian]

42. Papzan, A., Aliabadi, V., & Abasizadeh Ghanavati, M. S. (1390/2011). Impact of ICT Cultivation rural offices on rural Social capital wite comparative approach. *Research of Agricultural Extension and Education*, 4(4), 84-94. [In Persian]
43. Ritchie, L. A., & Gill, D. A. (2011). The Role of Community Capitals in Disaster Recovery Paper Presented at the PERI Symposium: Community Recovery from Disaster. Retrieved March, 24, 2011.
44. Roknoldin-e-Eftekhari, A. (1385/2006). The prospects for rural development in Iran the intellectual foundations of requirements and perquisites. *Journal of Economy & Society*, 23(2), 120-153. [In Persian]
45. Roknoldin-e-Eftekhari, A., Mosavi, S. M., Pourtaheri, M., & Farajzadehasl, M. (1393/2014). Analyze the role of diversity in the resilience of rural households living in drought conditions (case study: Drought-prone regions of Isfahan province). *Journal of Rural Research*, 5(3), 639-662. [In Persian]
46. Sabori, M. (1377/1998). *Foundations of Social Theory*. (J. Coleman, Trans.). Tehran: Nei press. [In Persian]
47. Salmani, M., Taghipur, F., Ramezanzadeh Lasboiy, M., & Jalili Parvaneh, Z. (1389/2010). Check the dimensions of social capital in rural development (Case study: Villages Baghestan & Boroun- city Ferdous). *Journal Professional of Social Sciences Islamic Azad University of Shushtar Branch*, 22(3), 19-40. [In Persian]
48. Scoones, I. (1998). Sustainable rural livelihoods: a framework for analysis. *IDS working paper No.72.IDS*. Brighton.
49. Serrat, O. (2008). *The sustainable livelihoods approach*. Manila: ADB.
50. Shen, F. (2009). *Tourism and the sustainable livelihoods approach: application within the Chinese context* (Doctoral dissertation, Lincoln University). Lincoln University
51. Shojaaei Baghini, M. M. (1387/2008). *Conceptual Foundations of social capital* (1th Ed.). Tehran, Iran: Publishurs Cultural Studies and Social Research Institute. [In Persian]
52. Simpson, M. C. (2009). An integrated approach to assess the impacts of tourism on community development and sustainable livelihoods. *Community Development Journal*. 44(2), 186-208.
53. Smith, D. R., Gordon, A., Meadows, K., & Zwick, K. (2001). Livelihood diversification in Uganda: patterns and determinants of change across two rural districts. *Food Policy*, 26(4), 421-435.
54. Spellerberg, A. (2001). *Framework for the measurement of social capital in New Zealand*. Wellington: Statistics New Zealand.
55. Stavere. I. V. (2002). Social Capital: What is in it for feminist Economics? *IAFFE Conference*. Los Angeles. 12-14 July.
56. Tao, T. C., & Wall, G. (2009). Tourism as a sustainable livelihood strategy. *Tourism management*, 30(1), 90-98.
57. Thieme, S. (2006). *Social networks and migration: Far West Nepalese labour migrants in Delhi* (Vol. 7). LIT Verlag Münster, Department of Geography, University of Zurich, Winter 190, 8057 Zurich, Switzerland.
58. Van Kien, N. (2011). *Social capital, livelihood diversification and household resilience to annual flood events in the Vietnamese Mekong River Delta* (No. rr2011122). Economy and Environment Program for Southeast Asia (EEPSEA).
59. Winters, P., Corral, L., & Gordillo, G. (2001). *Rural livelihood strategies and social capital in Latin America: Implications for rural development projects*. University of New England, Graduate School of Agricultural and Resource Economics.
60. World Bank. (2007). *World development report 2008: Agriculture for development*. World Bank, Washington, DC.

The Effects of Social Capital in Economic Diversity of Rural Households (Case Study: Zarin Dasht Dehestan- Darrehshahr County)

Behrouz Mohammadi Yeganeh¹ – Mahdi Cheraghi²- Afsaneh Yaripour^{*3}

1- Associate Prof. in Geography and Rural Planning, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

2- Ph.D. in Geography and Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran.

3- MSc. in Geography and Rural Planning, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

Received: 19 August 2015

Accepted: 12 November 2016

Extended abstract

1. INTRODUCTION

The area under study has several problems such as deficits in household spending, the high ratio of illiteracy and unemployment, the high number of children, the mistrust between villagers and so that these problems have created some obstacles on the way of rural development in the district. Identify and analyze the issues and introduce proper solutions to eliminating or at least blur of effects including a thriving agricultural sector, optimal use of the potential of rural areas, the effects of participation in rural development programs on welfare, social security, stabilizing population growth in these areas, and the rural development in the respective county to follow. Results livelihoods could include more income, increased well-being of life, reduce vulnerabilities, reduce inequality, improve food security, environmental sustainability with sustainable use of natural resources that will improve the value and human dignity.

Considering the role of social capital in a variety of rural households living, the present study seeks to answer the following questions:

1. What is the relationship between social capital and economic diversification?
2. On which of the dimensions of sustainable livelihoods does the social capital have the most effects?

2. THEORETICAL FRAMEWORK

Social capital includes aspects of social structure that facilitate social action and resources at their disposal to achieve their goals affect people. Barrett believes that social capital plays an important role in the diversification of the rural economy, contributing to the disaster, the optimal distribution of resources and facilities and resources, reducing production costs, increasing labor productivity and poverty reduction in rural areas, which is followed by an increase in quality

of life and improvement in the economic situation so that the inhabitants eventually led to geographical consolidation of the villagers in their areas. The basic parameters are included in the definition of social capital, which includes norms, networks and trust. Trust is an important variable of social capital at the macro level to measure public confidence tends; at the micro level, more specific variables and trust among groups and individuals in organizations is measured. Adoption of diverse ways of living and incomes among rural households may be due to certain circumstances, but that would be sustainable livelihoods when the stresses, pressures and shocks cope and recover. And assets now and in the future, be prevented from undermining the natural resource base. Strategy of sustainable livelihoods in the late 1980s, the World Commission on Environment and Development in order to progress and poverty alleviation of rural communities came into existence. Sustainable Livelihoods focused on the different ways that people choose to achieve their livelihood. This is common especially in poor and rural communities where many people earn money to line by from different activities instead of having a steady job.

3. METHODOLOGY

The aim of this study is descriptive - analytic. To collect the data, documents and field surveys (including questionnaires, observation, interviews) in a sample (Zarrin Dasht Dehestan) is used. According to Cochran formula, sample of 257 households was obtained. Also, selected households in each village, are random, to observe the principle of equal opportunity to be selected households. To analyze the data, descriptive statistics (frequency, mean, standard deviation) and inferential statistics (T single-sample correlation coefficients and path analysis) are used. To check the status of social capital in four dimensions and

*. Corresponding Author: a.yaripour68@yahoo.com

Tel: +98910 480 0564

31 questions, 23 questions for sustainable livelihoods and using the Likert scale (from 1 to 5) is designed. The reliability of study was calculated using Cronbach's alpha which indicates the high confidence factor is 88/0. The independent variable of this study, social capital and the dependent variable were also considered sustainable livelihoods.

4. DISCUSSION

Most frequent application vendors responded the male, the average age of the respondents is equal to 4.51 years; average household size of 2.4 person and the highest literacy levels are related to the primary with 28.4 percent. Statements of of each index such comments were measured, and the average amount of social trust people 74.2, 80.2 the turnout, and the cohesion of people 96.2, 93.2 evaluated the peer network with people and institutions, as well as sustainable livelihoods average was 75.2. To study the relation between social capital and sustainable livelihoods in the villages using Pearson correlation coefficient was used. The results of this relationship represents a significant and positive relationship between social capital and sustainable livelihoods villages of the study. Due to the

correlation coefficient (0.596) and significant at 99% is obtained, we can say there is a correlation between the two variables of social capital and sustainable livelihoods, and this is a positive correlation. Since the of this relationship is positive estimate indicates there is a direct relationship between increased social capital and sustainable livelihoods. It can be said that the higher the total social capital, the sustainable livelihoods of rural households has also increased.

5. CONCLUSION

Our findings show that, alongside increasing their social capital with the help local people and institutions (Dehyariha, village Islamic Consultative, etc.) the role and function of government can have no effect. The government could somehow open the way to climb up the social capital in rural areas. Social capital through the establishment of coordination and communication between other types investments such as financial capital, Natural and humanin the form of a network of based relations mutual trust and partnerships among individuals, provides context to achieve common benefits.

Key words: Rural development, community involvement, diversity of livelihoods, Ilam Province.

How to cite this article:

Mohammadi Yeganeh, B., Cheraghi, M. & Yaripour, A. (2017). The effects of social capital in economic diversity of rural households (Case study: Zarin Dasht Dehestan- Darrehshahr County). *Journal of Research & Rural Planning*, 5(4), 1-15.

URL <http://dx.doi.org/10.22067/jrrp.v5i4.49243>

ISSN: 2322-2514 eISSN: 2383-2495

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی